

Bio-politika és bio-hatalom*

Jóideig az élet és halál feletti jogban rejtett az uralkodói hatalom egyik legjellegzetesebb kiváltsága. Ez a jog, semmi kétség, a valamikori *patria potestas*-ra vezethető vissza, a római családapát ugyanis a *patria potestas* ruházta fel azzal a joggal, hogy szabadon rendelkezhessek mind gyermekei, mind rabszolgái életével. Utóvégre ő „adott” nekik életet, és ezért ezt az életet bármikor vissza is vehette. A klasszikus jogelmélet azonban korántsem ilyen kiélezetten fogalmazza meg az élet és halál feletti jogot. Ezt a jogot az uralkodó már nem korlátlanul, már nem kénye-kedve szerint gyakorolja, csupán azokban az esetekben, amelyekben tulajdon életéről van szó: ez a jog esetünkben egy adott helyzetre való válaszadás joga. Külső ellenség fenyegeti az uralkodót? Meg akarják dönteni trónját? Kétségbe vonják kiváltságait? Ilyenkor törvényadta joga a háború, ilyenkor jogosan követelheti alattvalóitól, hogy járuljanak ők is hozzá az állam védelméhez; ha nem is akarja „halálba küldeni” alattvalóit, jogosan várhatja el tőlük, hogy „kockáztassák életüket”: ebben az értelemben mintegy „közvetett módon” gyakorolja az élet és halál feletti jogot. De hogyha egyik alattvalója száll vele szembe, és szegi meg törvényeit, akkor – megtorlásként – közvetlen hatalmat gyakorol az élete felett, akkor ki is végeztetheti. Ám ha imígyen értjük,

* Részlet a szerző *Histoire de la sexualité* című könyvéből.

.. S. Pufendorf, *Le Droit de la nature* (1734), p. 445.

az élet és halál feletti jog korántsem korlátlan: kizárólag az uralkodó személyének védelme, az uralkodó élete az előfeltétele gyakorlásának. Vagy – miként Hobbes – fogjuk fel mi is úgy ezt a jogot, hogy az nem egyéb, mint az uralkodóra való átruházása az önvédelem jogának, annak a jognak, amellyel – a többiek rovására – a természeti állapotban mindenki rendelkezett? Vagy lássunk olyan sajátos jogot benne, amely csak annak az új jogi személynek a kialakulásával bukkan fel, aki nem más, mint az uralkodó? Akárhogyan is, tény, hogy az élet és halál feletti jog – mind modern, vagyis viszonylagos és korlátozott, mind régi és abszolút formájában – korántsem szimmetrikus. Az uralkodó ugyanis csak a halál feletti jog érvényesítésével vagy e jogról való lemondással gyakorolhatja az élet feletti jogot. Csakis a halálos ítélettel mutathatja ki, hogy hatalma van az élet felett. Aki rendelkezik az élet és halál jogával, bárkit halálba küldhet és bárkit életben hagyhat. Ennek a jognak a pallos volt a jelképe. De könnyen lehet, hogy ezt a jogi formát összefüggésbe kell hozni azzal a történeti társadalomtipussal, amelyben a hatalom valamiféle adóztató fórum, kisajátítási mechanizmus, a javak elkobzásának módja, az alattvalók terményeinek, jószágainak, munkájának és vérének erőszakos eltulajdonítása. A hatalom itt mindenekelőtt a zsákmányszerzés joga: az alattvalók tulajdonságainak, idejének, testének és végül életének kisajátítása. Az élet feletti hatalom – szélsőséges esetben – nem más, mint a gyilkosság kiváltsága.

Márpedig, a klasszikus kortól fogva, ezek a hatalmi mechanizmusok mélyreható átalakuláson mentek át Nyugat-Európában. Hovatovább már nem az „elkobzás” a leggyakoribb formájuk, ez csak egy azoknak az alkotóelemeknek a sorában, amelyeknek az a funkciójuk, hogy ösztönözzék, megerősítsék, ellenőrizzék, hatékonyabbá tegyék és megszervezzék a felügyeletüknek alávetett erőket: ennek a hatalomnak sokkal inkább célja, hogy létrehozza, hogy növelje, hogy ren-

„Ahogyan valamely több elemből álló anyag, olyan tulajdonságokkal is bírhat, amelyekkel, külön-külön, egyik alkotóeleme sem rendelkezik, nemkülönben egy jogi személy is rendelkezhetik – már csak azért is, mert sokan testesülnek meg benne – olyan jogokkal, amelyekkel formálisan egyetlen egyed sincsen felruházva, és amelyeket ennél fogva csakis vezetőjük gyakorolhat.”

dezze, semhogy minden módon akadályozza, megtörje vagy megsemmisítse őket. A halál joga ettől fogva mindinkább eltolódik, vagy legalábbis annak a hatalomnak a követelményeire támaszkodik, annak a hatalomnak az igényeihez próbál alkalmazkodni, amely mintegy „gondnoka” lesz az életnek. Az a jog, amely az uralkodó jogos önvédelmén alapult, illetve azon, hogy az uralkodó jogosan tarthatott igényt személye védelmére, hovatovább úgy jelenik meg, mint egyszerű visszája annak, hogy a társadalomnak is jogában áll biztosítania az életét, a társadalomnak is joga van a fennmaradáshoz és a fejlődéshez. S mégis, soha háborúk nem voltak véresebbek, mint épp a XIX. század óta, sőt, arányosan számítva, ilyen tömegesen soha egyetlen rendszer se küldte halálba alattvalóit. Am ez az óriási hatalom a halál felett – és lehet, hogy a rendszer részben ebből meríti erejét, és azt a cinizmust is, amellyel olyan messzire tolta ki tulajdon határait – ettől fogva annak a hatalomnak a kiegészítéseként jelenik meg, amelyet immár pozitív módon gyakorolnak az élet felett, amely gondját viseli az életnek, felértékeli, megsokszorozza és átfogó módon szabályozza az életet, és felügyeletet gyakorol felette. Ettől fogva már nem a védelemre szoruló uralkodó nevében indítják a háborúkat; hanem a közösség egészének nevében; egész népeket fordítanak szembe egymással, hogy az élet nevében kölcsönösen legyilkolják egymást. Ettől fogva életfontosságú a vérontás. Számos rendszer azért indíthatott annyi háborút, és azért küldhetett halálba annyi embert, mert úgy érezte, gondoskodnia kell a társadalom meg a faj életéről és fennmaradásáról. És megfordítva (amivel be is zárul a kör): minél inkább rákényszeríti a háborús technológia a teljes pusztításra ezeket a rendszereket, annál szorosabban függ a túlélés pusztja kérdésétől a háborúk megindításának és befejezésének döntése. Az atombomba csak végpontja ennek a folyamatnak: az a hatalom, amely egész népeket küld halálba, annak a hatalomnak a visszája, amely biztosítani kívánja a másik nép fennmaradását. Gyilkolni annyi, mint életben maradni – ez az elv, amely harci taktika volt valaha, az államok közti stratégiának lett alapelve; ám az élet, a lét, amelyről itt szó van, már nem a szuverenitás – jogi értelemben vett – léte, hanem a nép biológiai élete. Semmi kétség, a genocídium minden modern hatalom álma, de nem azért, mert visszakanyarodtunk a gyilkosság régi jogához, hanem mert a hatalom az élet – a

fajnak, a népnek, a nép tömegjelenségeinek – szintjén helyezkedik el, mert a hatalmat az élet szintjén gyakorolják.

Választhatom volna, persze, más szinten, a halálbüntetés példáját is. Sokáig a halálbüntetés volt, a háborúval együtt, a pallosjog másik megjelenési formája. Ez volt az uralkodó válasza annak, aki kétségbe vonta törvényét, akaratát, aki megtámadta személyét. Ám az emberek egyre ritkábban halnak meg kínpadon, és egyre gyakrabban háborúban. De amazok ugyanazért ritkultak meg, amiért emezek megsokasodtak. Attól fogva, hogy a hatalomnak az életről való gondoskodás az elsődleges funkciója, a hatalom létformája és gyakorlásának logikája tette egyre lehetetlenebbé a halálbüntetés alkalmazását, nem pedig az a tény, hogy ma már jóval emberségeesebbek vagyunk, mint annak előtte. Mert hogyan is gyakorolhatná a halálbüntetésben valamely hatalom legalapvetőbb előjogait, hogyha az a legfontosabb szerepe, hogy biztosítsa, támogassa, megerősítse, megsokasítsa és elrendezze az életet? Egy ilyen hatalom szemében a főbenjáró büntetés csak határeset, csak botrány és ellentmondás. Ezért csak úgy lehetett megőrizni a halálbüntetést, hogyha nem az elkövetett bűn szörnyűségére, hanem a bűnös elvetemültségére, javíthatatlanságára és a társadalom védelmére vetették a hangsúlyt. Utóvégre mégiscsak jogos megölni azokat, akik biológiai veszélyt jelentenek a többiek számára.

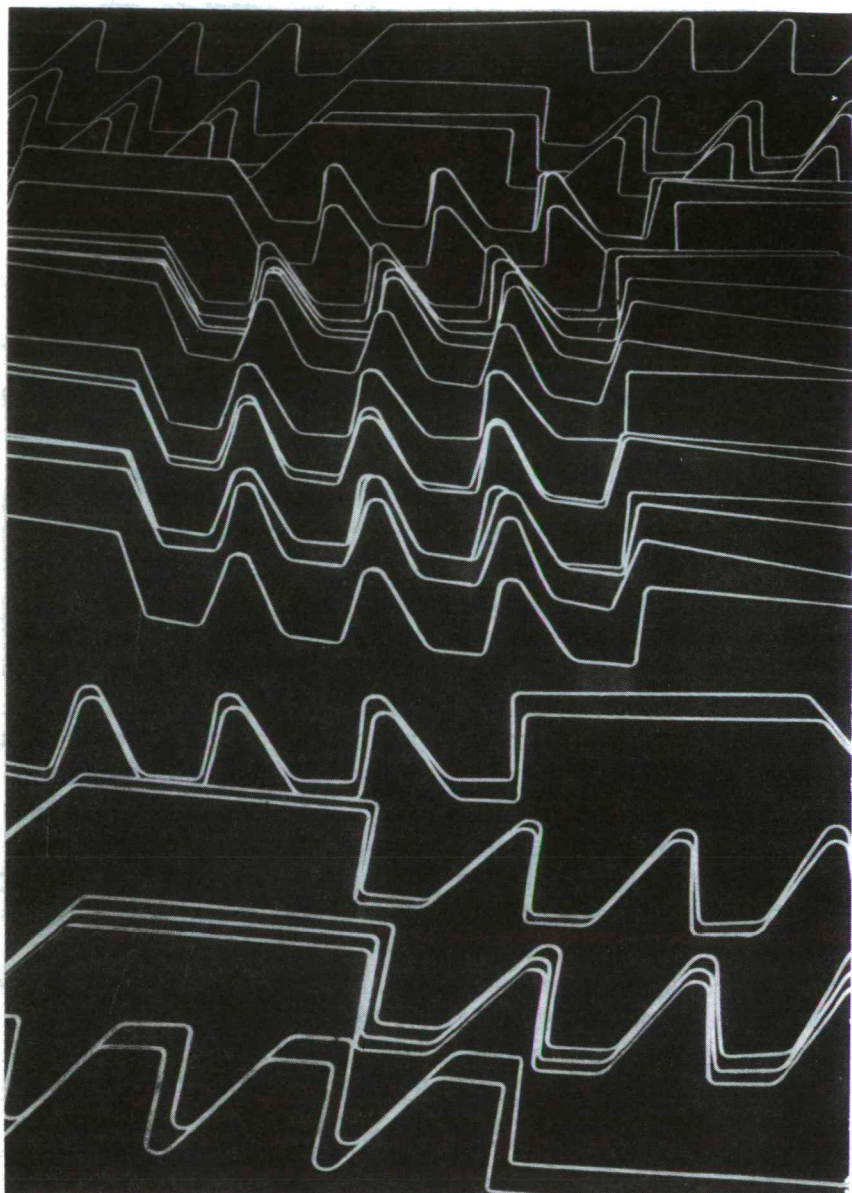
Ilyenformán elmondhatjuk, hogy a *halálba küldeni* és *életben hagyni* ősi jogát hovatovább egy másik jog váltotta fel, az *élni segíteni* és a *halni hagyni* joga. Könnyen lehet, hogy ez a magyarázata annak, hogy a halál – ahogyan a vele kapcsolatos szertartások felbomlása is mutatja – mindinkább kirekesztődik a mindennapi életből. Nem azért akarjuk mindenáron elkerülni a halállal való szembenézést, mert a mi társadalmaink egyre jobban szoronganak tőle, elannyira, hogy sokszor a gondolatát sem tudják elviselni, hanem mert a hatalomgyakorlás módja fordult el tőle. Ahogyan az ember halála után egyik világból átlépett a másikba, a földi szuverenitás egy másik, sokkal hatalmasabb szuverenitásnak adta át helyét; a halált övező pompa a politikai szertartásrendben gyökerezett. A hatalom azonban hovatovább az életre, az élet lefolyására teszi rá kezét; a halál ettől fogva a hatalomgyakorlás határa, az a terület, amelyre a hatalom már nem terjesztheti ki fennhatóságát. Ezért válik a halál az élet legtitkosabb, „legmeghit-

tebb" pontjává. Nem csoda, hogy az öngyilkosság – amely valaha bűnnek számított, bitorlása lévén annak a jognak, amelyet kizárólag az (evilági meg a túlvilági) uralkodó gyakorolhatott – egyike azoknak a magatartásformáknak, amelyek a XIX. század folyamán bekerülnek a szociológiai elemzés fókuszába; az öngyilkossággal ugyanis a meghalás jogától megfosztott egyén, illetve a személyi jog jelenik meg a hatalom határán és hézagaiban. Ez az eltökélt – különös, és mégis oly hétköznapi – halálvágy, amelynek oly állandóak a megjelenési formái, és amelyeket semmiképpen sem lehet egyéni sajátosságokkal vagy véletlenekkel magyarázni, ejti legelőször ámulatba azt a társadalmat, amelyben a politikai hatalom az életről való gondoskodást tűzi ki célul maga elé.

Az élet feletti hatalom, most már konkrétan, a XVII. századtól fogva fejlődött ki, mégpedig kétféle megjelenési formában. Ez a két forma nem áll szemben egymással, inkább két szélső pólusa a fejlődésnek, olyan pólusa, amelyeket – ha csak átmenetileg is – megannyi szál kapcsol össze egymással. Az első pólus (*az emberi test autonómia-politikája*) – alighanem ez alakult ki legelőbb – a gépként felfogott emberi testre összpontosít: a test fegyelmzésére, képességeinek növelésére, erőinek kiaknázására, arra, hogy egyszerre növelje mind hasznosságát, mint engedelmességét, hogy beépítse a hatékony gazdasági és felügyeleti rendszerekbe; mindezt olyan hatalmi eljárásokkal biztosították, amelyek a különféle *diszciplinákra* jellemzők. A második (vagyis a *népesség bio-politikája*) valamivel később alakult ki, úgy a XVIII. században; ez a pólus már arra a testre összpontosít, amelyet keresztül-kasul átjár az eleven anyag mechanikája, és amely a biológiai folyamatok színtere: vagyis a népszaporulatra, a születési és halálozási arányra, az egészségre, az élettartamra, illetve mindazokra a körülményekre, amelyek közrejátszanak e tényezők alakulásában. A hatalom tehát mindinkább számításba veszi ezeket a jelenségeket, megpróbálja alakítani, szabályozni, ellenőrizni őket. A testet fegyelmző és a népességet szabályozó eljárások alkotják tehát ezt a két pólust, amely körül az élet feletti hatalom szervezetét kiépíthette. Ez a kétarcú technológia – vagyis az anatómiai meg a biológiai, az individualizáló meg a fajlagos, a test teljesítménye felé forduló meg az élet folyamatait vizsgáló – olyan hatalom jellemzője, amelynek immár nem az a legfonto-

sabb funkciója, hogy öljön, hanem hogy minden ízében megszálja az életet. A halál feletti régi előjogot, amely szinte jelképe az uralkodói hatalomnak, gondosan befedi a testek ügyintézése és az életről való előrettekintő gondoskodás. Nemhiába indulnak fejlődésnek a klasszikus korban a legkülönbözőbb intézmények – iskolák, kollégiumok, laktanyák, műhelyek; ekkor bukkannak fel a politikai gyakorlatban, illetve a gazdasági megfigyelők látómezejében a születési arányszámnak, az életkornak, a közegészségügynek, a lakásviszonyoknak, az elvándorlásnak a problémái; valóságos robbanással van tehát dolgunk, vagyis a testek behódoltatását, illetve a népesség ellenőrzését szolgáló technikák szinte robbanásszerű megjelenésével. Így kezdődik a „bio-hatalom” korszaka. Ez a „bio-hatalom” azután két olyan irányban fejlődik tovább, amely a XVIII. században még élesen elkülönül egymástól. A fegyelmezés pólusán olyan intézmények indulnak fejlődésnek, mint a hadsereg vagy az iskola; a taktikáról, a tanulás folyamatáról, a nevelésről, a társadalmi rendről való gondolkodás indul fejlődésnek, az a gondolkodás, amely a hadviselés elméletével foglalkozó Saxe marsalltól Guibert vagy Servan politikai álmáig ível. A népességszabályozás pólusán viszont kifejlődik a demográfia, az egy lakosra jutó átlagjövedelem kiszámítása, a javak megoszlását, forgalmát, a várható élettartamot ábrázoló táblázatok készítése; ekörül a pólus körül bontakozik ki Quesnay, Moheau, Süßmilch tevékenysége. Az „Ideológusok” filozófiája (ezt a filozófiát a gondolat, a jel elméleteként, az érzetek egyéni genezisének, az érdek társadalmi összetételének elméleteként fogják fel), illetve a tanulásnak, a társadalmi szerződésnek és a társadalom szabályozott kialakulásának tudományos elméleteként felfogott Ideológia alkotja azt az elvont beszéd folyamatot, amelyben ezt a két hatalmi technikát megpróbálták összeegyeztetni egymással, azzal a céllal méghozzá, hogy általános elméletüket kidolgozzák. Igazság szerint e két hatalmi technika nem az elméleti gondolkodás szintjén tagozódik egymásba, hanem azoknak a konkrét elrendeződéseknek a formájában, amelyek a XIX. század nagy hatalmi technológiáját alkotják: a szexualitás körüli magatartásformák együttese is ide tartozik, sőt, közöttük ez a legjelentősebb.

Ez a bio-hatalom, semmi kétség, nélkülözhetetlen előfeltétele a kapitalizmus kifejlődésének; emez csak azután vet-

Rodolf Hervé munkája

hette meg lábát, hogy az emberi test ellenőrizhetően betagozódott a termelő apparátusba, illetve azután, hogy a népességgel kapcsolatos jelenségeket hozzáigazították a gazdasági folyamatokhoz. Ám a kapitalizmusnak ennél többre volt szüksége; a lakosság fizikai megerősödését, a test nagyobb edzettségét, nagyobb használhatóságát és nagyobb engedelmességét legalább annyira megkövetelte, mint a népszaporulat növekedését. Olyan hatalmi módszerekre volt szüksége, amelyek – meglehet – növelik az erőt, a képességeket és általában véve az élettartamot, de oly módon, hogy semmiképpen sem nehezítik meg a felettük való uralmat. Míg a (hatalmi *intézményként* felfogott) nagy államapparátusok fejlődése a termelési viszonyok fenntartását biztosította, az anatómia-politikának és a bio-politikának a XVIII. században megannyi hatalmi *technikaként* kidolgozott alapismeretei (ezeket a társadalom minden szintjén jelenlevő technikákat a legkülönbözőbb intézmények hasznosítják, így a család, a hadsereg, az iskola, rendfenntartás, a gyógyászat, a közösségek vezetése) a gazdasági folyamatoknak, illetve azoknak az erőknél a szintjén fejtették ki hatásukat, amelyek működtetik, fenntartják ezeket a folyamatokat. Ezek az alapismeretek a társadalmi megkülönböztetésnek és hierarchizálásnak is eszközei voltak, éppen úgy hatva a megkülönböztetés, mint a hierarchizálás tényezőire, biztosítva az uralmi viszonyokat, a hegemonia hatását; ha csak részben is, de ennek a bio-hatalomnak a különböző formákban és számos eljárással való gyakorlása tette lehetővé a nyereség megosztását, azt, hogy az emberéletek megsaporodását hozzáigazítsák a tőke felhalmozásához, és hogy a termelőerők fejlődéséhez igazodva tagolják az emberi csoportok növekedését. Az eleven test befektetése, felértékelése és erőinek disztributív gondozása mind-mind nélkülözhetetlen ebben az időszakban.

Tudjuk, többször is felvetették, milyen szerepet játszhatott az aszkétizmus morálja a kapitalizmus legelső időszakában; de ami a XVIII. században egyes nyugat-európai országokban történt, és amit a kapitalizmus fejlődése fűzött egybe, merőben más jelenség és sokkalta átfogóbb is, mint ez az új morál, amely látszólag minden értékétől megfosztja az emberi testet; ugyanis ekkor lépett be az élet – vagyis az emberi faj életével kapcsolatos megannyi jelenség – a történelembe, a tudás és

a hatalom világába, a politikai technikák területére. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy ekkor került először kapcsolatba az élet a történelemmel. Epp ellenkezőleg, a biológiai tényezők, hosszú évezredekken át, rendkívül erősen szorították az emberiséget; ennek a viszonynak, amely a halál jegyében alakult ki, a járvány meg az éhínség volt a két legdrámaibb formája; a XVIII. századi gazdasági és különösképpen a mezőgazdasági fellendülés, holmi körkörös folyamat révén, a termelékenységnek és különböző erőforrásoknak még az általa gerjesztett demográfiai növekedésnél is nagyobb fejlődése lehetővé tették, hogy enyhüljön valamelyest az emberiségre nehezedő fenyegetés; az éhség meg a pestis pusztító hullámai, egy-két kivételtől eltekintve, már a francia forradalom előtt lezárultak; a halál már nincs állandóan az élet sarkában. Ezzel egyidejűleg, az étellel kapcsolatos általános ismeretek fejlődése, a mezőgazdasági technikák modernizálása, az életet, illetve az élet meghosszabbítását szem előtt tartó megfigyelések és intézkedések mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy enyhült a fenyegetés nyomása: az a tény, hogy az ember, bár viszonylagosan, és bizonyos mértékig, de fennhatósága alá vonta az életet, távol tartotta a halál közvetlen fenyegetését. Ebben az így megszerzett játéktérben – és ezt a játéktér megismerve-kihasználva – a hatalom és a tudás eljárásai hovatovább számításba veszik, és megpróbálják ellenőrizni, módosítani az élet folyamatait. A nyugat-európai ember lassan-lassan megtanulja, mit is jelent, hogy eleven faj az eleven világban, hogy van teste, hogy vannak életkörülményei, van várható életkora, egyéni és kollektív egészsége, vannak módosítható erői, és hogy van olyan tere, ahol a lehető legkedvezőbb módon meg lehet osztani ezeket az erőket. Alighanem ez az első alkalom a történelemben, hogy az ember biológiai meghatározottsága visszatükröződik a történelemben; az élet ténye már nem az a megközelíthetetlen alapzat, amely csak időnként bukkan fel, a halál és a végzet véletlen szeszélyei szerint, hanem bekerül a tudás meg az élet folyamataiba beavatkozni kívánó hatalom ellenőrzési körzetébe. A hatalomnak immár nem olyan jogalanyokkal van dolga, akikkel holtukiglan rendelkezhet, hanem eleven lényekkel, és hatalmát is csak az élet szintjén gyakorolhatja felettük. A hatalomnak sokkal inkább az életről való gondoskodás, mint a gyilkossággal való fenyegetés biztosít szabad utat

egészen az emberi testig. Ha „bio-történelemnek” nevezzük azokat a kényszereket, amelyekkel az élet folyamatai meg a történelem fejlődése kölcsönösen hatnak egymásra, akkor „bio-politikának” kellene neveznünk mindazt, ami a világosan kimutatott számítások birodalmába vonja az életet meg annak mechanizmusait, és ami a hatalmat (valamint azt a tudást, amellyel a hatalom rendelkezik) az emberélet átalakításának hatóerejévé változtatja; ami korántsem jelenti azt, hogy az élet teljes egészében részévé lett a gondját viselő, a felette uralkodó technikáknak, hiszen minduntalan kicsúszik ellenőrzésük alól. Az éhínség csak Nyugat-Európában tűnt el, máshol továbbra is létezik, sokkal jelentősebb mértékben, mint valaha; és a fajt fenyegető biológiai veszélyek is sokkal nagyobbak, vagy legalábbis súlyosabbak, mint a mikrobiológia megszületése előtt. Mindamellett elmondhatjuk, hogy egy társadalom „biológiai modernségének küszöbe” valójában az a pillanat, amikor a faj tétként lép be tulajdon politikai stratégiába. Az ember, évezredekken át, megmaradt annak, ami Arisztotelésznek is volt: olyan élőlénynek, amely alkalmas rá, hogy politikai életet éljen; a modern ember viszont olyan élőlény, akinek politikájában tulajdon élete a fő kérdés.

Ennek az átalakulásnak jelentősek a következményei. Azt a törést, amely azidőtájt a tudományos beszédmódban következett be, illetve azt, ahogyan az élet meg az ember kettős problematikája teljesen átjárta és átrendezte a klasszikus episztémé rendjét, főlegesen itt hangsúlyozni. Hogy miért vetődhetett fel az – élőlényként felfogott és a többi élőlényhez fűződő viszonyában vizsgált – embernek a kérdése, erre a történelem és az élet megváltozott viszonyában, illetve az élet kettős helyzetében a magyarázat, abban a kettős helyzetben, amely egyszerre helyezi az életet kívül a történelmen, mintha az élet csak biológiai környezete volna a történelemnek, és határain belül annak az emberi történetiségnek, amelyet teljesen áthatnak az élet tudás- és hatalom-technikái. Ugyancsak főlegesen kitérni azoknak a politikai technikáknak a hirtelen megsokasodására, amelyek ettől fogva valósággal rátelepednek az emberi testre, az egészségre, a táplálkozási szokásokra, élet- és lakáskörülményekre, egyszerűen az élet terének egészére.

De van egy másik következménye is a bio-hatalom ki-fejlődésének; ez pedig nem más, mint a norma fokozatos tér-

hódítása a törvénybe foglalt jogrend rovására. Minden törvénynek fegyverrel szereznek érvényt, és ez a fegyver a halál; a jognak, legalábbis végső fokon, ez a válasza a törvényt sértésre. A törvény mindig a pallosra hivatkozik. Annak a hatalomnak azonban, amely gondját viseli az életnek, folyamatos, szabályozó és korrekciós mechanizmusokra van szüksége. Immár nem az a fontos, hogy a szuverenitás hatáskörében a halálbüntetés legyen a megtorlás legelrettetőbb formája, hanem hogy miképpen osszák szét az életet azon a területen, amelynek legalább akkora az értéke, mint a hasznossága. Egy ilyen hatalomnak nem gyilkos erejét kell fitogtatnia, hanem minősítenie kell, mérnie, értékelnie, hierarchizálnia; nem kell minduntalan meghúznia azt a határvonalat, amely az engedelmes híveket elválasztja az uralkodó ellenségeitől; az ilyen hatalom a norma körül hajtja végre osztályozási műveleteit. Ezzel, persze, korántsem azt akarom mondani, hogy a törvény elsatnyul, vagy hogy fokozatosan eltűnnek az igazság-szolgáltatás intézményei; mindössze arról van szó, hogy a törvény mindinkább normaként működik, és hogy az igazságszolgáltatás egyre jobban betagozódik azoknak az (orvosi, adminisztratív, stb.) apparátusoknak a folyamatába, amelyek elsősorban szabályozó funkciót töltenek be. Az életre összpontosító hatalmi technológia kialakulásának a normalizáló társadalom a történelmi következménye. Nemhiába vagyunk a XVIII. századtól fogva a jogi szemlélet visszaszorulásának tanúi. Nem szabad, hogy a francia forradalom óta világszerte keletkezett írott alkotmányok, az újra meg újra átdolgozott törvénykönyvek, a folyamatos és hangos törvényhozói tevékenység megtévesszen bennünket! Mindez csak forma, semmi több: ez a forma teszi elfogadhatóvá az alapjában véve normalizáló hatalmat.

És azok az erők, amelyek a XIX. században szembeállnak ezzel a még új hatalommal, ugyanarra támaszkodnak, amelyeket az megkaparint, vagyis az életre meg az élőlényként felfogott emberre. A múlt századtól fogva a nagy politikai küzdelmek már nem egy régi jogállapothoz való visszatérésnek vagy az aranykor álmának nevében kérdőjelezik meg a hatalom általános rendszerét. Már senki se várja a szegények királyát, az ezeréves királyságot, vagy az ősinek képzelt jogszokások visszaállítását. Az életért folyik a harc, az élet a tét, a legalapvetőbb emberi szükségletek összességéeként, az

ember konkrét lényegeként, képességei kibontakoztatásaként és a lehetséges kiteljesedéseként felfogott élet. Édesmindegy, hogy ez utópia-e vagy sem; nagyon is valóságos harccal állunk itt szemben; a politikai célként felfogott életet mintegy szó szerint vették, és az ellen a rendszer ellen fordították; amely mindent megtett, hogy fennhatósága alá vonja. Ettől fogva már nem a jog, hanem az élet a tétje a politikai küzdelmeknek, még akkor is, hogyha ezek a küzdelmek mennyi jog-követelésként fogalmazódnak meg. Az élethez, a testhez, az egészséghez, a boldogsághoz, a szükségletek ki-elégítéséhez való „jog”, az a klasszikus jogrend számára oly érthetetlen „jog”, hogy – az elnyomás és az „elidegenedés” ellenére – végül mindenki rátalálhasson arra, ami vagy ami lehetne, íme, a politika válasza azokra az új hatalmi eljárásokra, amelyeket szintén nem lehet levezetni a szuverenitás hagyományos jogából.

*Párizs
Budapest*

*Michel Foucault
fordította: Ádám Péter*